

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 19 (Aralık/December 2024), s. 164-172.
Geliş Tarihi-Received: 15.09.2024
Kabul Tarihi-Accepted: 30.10.2024
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.263

Anglo-Sakson İngiltere'sinde Hekimler

Physicians in Anglo-Saxon England

Sultan GÜRSOY*

Öz

Anglo-Sakson tıbbı son yarım yüzyıldır çok ayrıntılı olarak ele alınan bir konudur ancak bu tıbbî uygulamaları yapanlar yani hekimler hakkında çok az şey yazılmıştır. Bu makale geri planda kalmış Anglo-Sakson İngiltere'sindeki hekimlere ışık tutma girişimidir. Onlarla ilgili kesin kanıtlar kaynaklarda çok az bulunmakta ancak Kıta Avrupası'ndaki meslektaşlarıyla ilgili materyallere daha kolay ulaşabilmekteyiz. Bu da bize Anglo-Sakson İngiltere'sindeki hekimlerle Kıta Avrupası'ndaki hekimleri karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Bu karşılaştırma Anglo-Sakson İngiltere'sindeki hekimlerin faaliyetlerine dair çıkarımlar yapmayı mümkün kılmaktadır.

Anglo-Sakson döneminde hekimler, *leech* veya *leace* olarak adlandırılmaktadır. Hekimler sadece belirli bir hastalığın tedavisinde uzman değillerdi. Her türlü hastalık, yaralanmalar ve semptomlarıyla ilgilenmeleri gerekirdi. Ayrıca dönemlerinin kalıcı sorunlarıyla mücadele etmek zorundaydılar; kıtlık, veba ve şiddet gibi. *Leech*'in veya hekimin çalışırken resmedildiği bazı çizimler günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu çizimler, o dönemde hekimlerin nasıl göründüklerini ve bu görüntülerden onların sınıfını belirleyebilmemizi sağlamaktadır. Hekimlerin din adamı tıraşı yaptırıldığına dair bir kanıt yoktur hem tıraşlı hem de sakallı görünmektedirler. Kıyafetleri de dönemin normal kıyafetleridir, geç Orta Çağ döneminde olduğu gibi herhangi bir ayırt edici tıbbî kıyafetleri yoktur. Bu faaliyetler bize manastırla sınırlı olan manastır hekimlerinin yanında genel nüfusu tedavi etmek için de laik bir doktorlar grubunun olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada *leech* olarak adlandırılan Anglo-Sakson İngiltere'sindeki hekimler ve faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hekim, cerrah, Anglo-Sakson, İngiltere, Leech.

Abstract

The subject of Anglo-Saxon medicine has been the focus of considerable detailed study over the past half-century. However, there has been a paucity of literature examining the practitioners of this medical practice, namely the physicians. This article attempts to elucidate the role of physicians in Anglo-Saxon England, a subject that has remained largely obscure. While there is a paucity of definitive evidence concerning these practitioners in the extant sources, we are fortunate to have a greater degree of access to material about their counterparts in continental Europe. This affords us the opportunity to undertake a comparative analysis between physicians in Anglo-Saxon England and those in continental Europe. Through this comparison, we can, albeit with some difficulty, gain insights into the activities of physicians in Anglo-Saxon England.

In the Anglo-Saxon period, the term used for physicians was 'leech' or 'leace'. It would be erroneous to assume that physicians were merely experts in the treatment of a specific

* Dr., Bağımsız araştırmacı, e-posta: griyagmur14@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7689-0121.

disease. They were required to treat a wide range of illnesses, injuries and their associated symptoms. Additionally, they were tasked with addressing the enduring challenges of their era, including food insecurity, pandemics and interpersonal violence. Some illustrations of leeches or physicians in action have survived to the present day. The available evidence does not suggest that physicians had the same grooming practices as the clergy, as evidenced by the presence of both clean-shaven and bearded figures in these drawings. Furthermore, their attire is consistent with the typical garb of the era, exhibiting no distinctive medical attire as seen in the late Middle Ages. These activities demonstrate that, in addition to the monastic physicians who were confined to the monastery, there was a cohort of lay physicians who provided care to the general population. This study presents an original investigation into the work of physicians in Anglo-Saxon England, referred to as 'leech' in the relevant historical sources.

Keywords: Physician, surgeon, Anglo-Saxon, England, Leech.

Giriş

Anglo-Sakson İngiltere'sinde hekimler, eğitimleri için kendilerine sunulan çeşitli tıbbî metinlere sahiplerdi. Bu metinlerin çoğu Cockayne'nin büyük eseri *Leechdoms, wortcunning and starcraft of early England*'da yer almaktadır (1864, s. 6). Bu metinlerin içeriği Yunan ve Latin tıbbî ile Germen halk tıbbının (iyileştirici büyüler, iksirler) birleşerek oluşturduğu yeni materyallerdir (Grafton & Singer, 1952). Anglo-Saksonlar bu bilgilere yerli bitkisel bilgiler eklediler. Bununla birlikte, metinlerde adı geçen bitkilerin çokluğu, hekimlerin bitkiler hakkındaki bilgilerinin çok iyi olduğu anlamına gelmemektedir. Zira bitkilerin birçoğunun adı yabancı el yazmalarından kopyalanmıştır.

Bu makalenin amacıyla alakalı metin, "Leech book of Bald" olarak bilinen eserdir. Bu esere daha sonra "Third leech book" adındaki eser eklenmiştir. Bu eserler yaklaşık 900-950 yılları arasında yazılmıştır (Cockayne, 1864, s. 24). Bald'ın hekim kitabı iki ciltten oluşmaktadır. İkinci cildin sonundaki bir beyitte, kitapların Bald adında bir hekime ait olduğunu ve Cild adlı bir yazıcı tarafından yazıldığını anlatır. Cild'in sadece bir yazar mı yoksa reçeteleri derleyen kişi mi olduğu veya kendisinin de bir hekim olup olmadığı belirsizdir.

İlk kitap 88 bölüm, ikinci kitap 67 bölüm ve sonradan eklenen üçüncü kitap 73 bölüm içerir ve her bölüm başlıkların bir tablosuyla başlar. Ana metne eklenen ve önceki iki hekim kitabına benzer bir derleme olan üçüncü hekim kitabı olarak adlandırılan ek bölüm vardır. İlk kitabın genel düzenlemesi başla ilgili tariflerle başlar ve ayaklara doğru iner. İkinci kitap önce iç ve karın rahatsızlıklarıyla ilgilenir, teşhis ve hastalık semptomlarının bazı ilkel tanımlarını gösterir (Payne, 1904, s. 39-62). Hekim kitapları ve diğer metinlerin bitki reçeteleriyle dolu olmasına rağmen daha önceki edebi kaynaklarda bitki reçetelerine çok az atf yapılması ilginçtir (Felix' Life, 1916; Bede, 1969, s. 32). Bu sonraki yüzyıllarda gelişen bir tedavi yöntemi olduğuna işaret ediyor.

Bu hekim kitaplarında hastanın nasıl tedavi edileceği ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Çeşitli hastalıklar, yararlanmalar ve ruhsal durumlar için reçeteler mevcuttur. Sadece bitkisel karışımların hazırlanması değil aynı zamanda patolojik süreçlere dair herhangi bir bilgiden çok geleneksel faktörlere dayanan cerrahi tekniklerde de talimatlar var. Tüm bu reçetelerin yanında toplumun folklorunu iyi yansıtan batıl inançlı ritüeller, büyüler ve dualar da bulunmaktadır.

Hekim kitaplarının hekimin günlük pratiğinde kullanması için tasarlanmış olmasına rağmen kitaplarda bulunan reçetelerin çoğunu hazırlamış olması mümkün değildir. Tariflerin hazırlanmasına ilişkin talimatlar onun yetkinliğinin ötesinde görünmektedir. Aynı hastalık için birçok alternatif tarif verilir ve bu nedenle hekim bol seçenekli bir tarif listesine sahiptir. Ancak birçok birleşenin yabancı kökenli (Bonser, 1963, s. 313) olması nedeniyle elde edilememesi değil aynı zamanda belirli bir karışım için

gereken bireysel bileşenlerin sayısı, birçok reçetede o kadar fazlaydı ki hazırlanması imkânsız olurdu. Anglo-Sakson tıbbî incelemelerinde aynı reçetede yer alan bitkiler için hem yerel hem de klasik isimlerin kullanıldığına dair örnekler vardır. Bu metinlerin en azından belirli kısımlarının, anlamlarına dair hiçbir fikir verilmeden sadece biçimsel yazma alıştırmaları olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bir reçetenin hastanın durumunun ilerlemesiyle ilgili değiştirildiğine dair herhangi bir kanıt yoktur.

Bu metinler ve öğretici el yazmaları hakkında yapılan herhangi bir tartışma, bunların varlığının ve kullanımının, hekimlik kariyerine ilgi duyanlar için bir tür eğitimin mevcut olduğunu gösterip göstermediği sorusunu gündeme getirir. Bu sonuca varılmasını sağlayabilecek, zayıf ve dolaylı da olsa kanıtlar var. Hekim kitaplarında, bir tür talimatın mevcut olduğunu gösteren ifadeler var. Örneğin ilk hekim kitabında şu cümleler vardır: "Bazıları bize öğretir ...en bilge hekimler öğretti ki... Hekimler öğretti ki hiç kimse...ve Oxa bize bu hekimliği öğretti" (Bald's Leechbook, s. 3-5). Bu son örnekte, adını bildiğimiz çok az hekimden biri olan bir hekimin gerçek adı verilmiştir. İkinci hekimlik kitabında hem bir ismin verildiği hem de birtakım talimatların gösterildiği başka bir örnek daha vardır; "Dun bunu öğretti...", "akciğer hastalığı" için bir reçetedir (Bald's Leechbook, s. 2).

Tıbbın henüz bağımsız bir disiplin olmasa da genel çalışma şemalarına dahil edildiğine dair daha fazla kanıt tıbbî olmayan kaynaklardan gelir. Örneğin St. Aldhelm, tıbbî başpiskopos Thodore tarafından yaklaşık 670'te Canterbury'de kurulan okulda alınan derslerden biri olarak belirtir (Payne, 1904, s. 15). Beverley'li St. John'un, Theodore'un öğrettiği şekilde çalışmayan bir hekimin eylemini eleştirdiği söylenir (Bede, 1969). Bu, Theodore'un en azından biraz tıbbî bilgiye sahip olduğunu düşündürür ancak bunu kişisel olarak uyguladığına dair hiçbir kanıt sunulmamıştır. Öte yandan birçok hekim zanaatlarını deneme yanılma yoluyla veya halihazırda uygulayan hekimlerin asistanları olarak öğrenmiş olabilir. Bu oldukça uygulanabilir olurdu çünkü Anglo-Saksonlu hekim hastalığı patolojik bir süreç olarak görmüyordu. Sadece semptomların rutin bir tedavisiyle ilgileniyordu. Bazı semptomları hafifletmek amacıyla belirli birleşikler oluşturuyorlardı. Gerçek tıbbî kavramlar onun için neredeyse bilinmezdi.

Anglo-Sakson İngiltere'de Hekimler

Anglo-Sakson İngiltere'sinde hekimlerin profesyonel bir gruptan oluştuğuna dair kanıtlar var ve öğretici metinlerin varlığı ve kullanımı belli bir okuryazarlık derecesine işaret ediyor. Hekimler kesinlikle din adamı değildi çünkü manastırların kendi hekimleri olmasına rağmen zaman zaman laik hekimler de çağırdıkları bilinmektedir. Benzer şekilde, manastır hekimlerinin yakın bölgelerden gelen muhtaç hastalara baktıkları da kayıtlara geçmiştir (Bede, 1969, s. 45). Bir manastırın, kaynaklarda adı geçen en eski Anglo-Sakson hekim olan Cynefrid çağırması ilginç bir örnektir. Manastırda 680 yılında hekimliğe başladı. Bede'nin kayıtlarından on altı yıl boyunca Ely Manastırında kaldığı anlaşılmaktadır. Cynefrid'in rahip olmadığı, St. Etheldreda'nın mezardan çıkarıldığı sırada kardeşler (rahipler) arasında bulunmadığı ancak sonradan cesedi görmesi için "çağırılmış" olmasından açıkça anlaşılmaktadır (Bede, 1969, s. 19).

Hekimlerin profesyonel bir kurum oluşturduğu, danışmanlık statüsüne sahip olduklarına dair kanıtlardan anlaşılmaktadır. Kent kralı Aethelbert'in yedinci yüzyılın başında çıkardığı Yasalarda, bir kişi yaralanırsa ve bu durum tıbbî yardım almayı gerektirirse, suçlu taraftan yüksek miktarda tazminat talep edilmesi gerektiği hükmü getirilmiştir ("Laws of Aethelbert", mad. 62 içinde Earliest English Kings, 1922, s. 13). Bu tazminatın yaralanmanın kendisi için verilen tazminata ek olarak verilir verilmediği veya tıbbî müdahalenin yalnızca tedavinin uzun ve pahalı olması beklenebilecek ciddi

yaralanma vakalarında arandığını gösterip göstermediği kesin değildir. O yüzden yüksek tazminat hükmü verilmiştir. Bu hekimlerin hizmetleri için ücret talep ettiğini göstermektedir ve bu eski İngilizce'deki "læce-feoh" hekim ücreti kelimesinin varlığıyla doğrulanır (William of Malmesbury, 1928, s. 4).

Hekimin hastalarına karşı etik yaklaşımına gelince, beklenebileceği gibi çelişkili kanıtlar var. Bir yandan Charlemagne sarayındaki Anglo-Sakson bilgini Alcuin'in tıp pratiğine büyük saygı duyduğu biliniyor ve en azından daha erken kaynaklar, hekimin hastalarının ihtiyaçlarına elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştığı izlenimini veriyor ("Law of King Alfred", mad. 70,75 içinde Earliest English Kings, 1922, s. 91, 93). Azizlerin yaşamlarında hekimlerin başarısızlıklarına dair birçok örnek verilse de bu kesinlikle söz konusu azizlerin sonraki mucizelerini daha etkili hale getirmek ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Ancak buna rağmen hekimlerin bir tedaviyi gerçekleştirmek için çok çalıştıkları ve hastalarına ellerinden gelen rahatlığı sağladıkları yönünde kayıtlar bulunmaktadır. Madalyonun diğer tarafında William of Malmesbury'nin daha önceki bir versiyondan kopyaladığı Life of St. Wulstan'daki örneklerle gösterilebilir. Bunlardan biri, hasta bir kadının akrabalarının paralarının çoğunu hekimlere harcadıklarını ancak başarılı olamadıklarını yazar (William of Malmesbury, 1928, s. 4).

Her iki örnekte de tıbbî bakım için ödeme yapılması gerektiğine ve bu ödemenin o zamanlar için pahalı olduğu düşünüldüğüne dair açık bir gönderme vardır. Diğer taraftan hekimler ellerinden geleni yaptılar ve zanaatlarını icra ettiler ancak bazı durumlarda tedavileri başarısız oldu (William of Malmesbury, 1928, s. 4). Life of St. Wulstan, eski İngiliz devletinin sona ermesinden sonra yazılmış olsa da sadece birkaç yıllık bir meseledir ve mesleki eğitim aradaki dönemde çok fazla değişmiş olması muhtemeldir. Bu kanıtın gücüne dayanarak, zayıf olsa da tıbbî etiğin daha önceki yüzyıllarda gözlemlenenlerden gerileyip gerilemediği sorusu ortaya çıkabilir. Ayrıca hekimlerin yavaş yavaş mesleki ve çoğunlukla laik bir kurum olarak örgütlendikçe, mali kazanç düşünceleri artınca, etik kaygıları azalmış olabilir. Ancak tedavide, hekimlerin mesleki harcamalar ve hatta bunun için borca girdikleri de düşünülebilir (Bonser, 1963, s. 80-81).

Hekimlerin sahip oldukları tıbbî bilginin durumu ve bu bilgiyi nasıl kullandıklarını ele alalım. Daha önce belirtildiği gibi kullanımları sıklıkla deneyimin getirisi dışındaki nedenlerle eğitim gibi dikte edilse de bitkiler hakkında deneysel bilgilere sahiplerdi. Dahası otlar bazen büyü için Hristiyan duası ve çeşitli tılsımlarla birlikte kullanılırdı.⁷ Hekimin yüzük parmağı "şifa parmağı" olarak bilinirdi. Hastalığı iyileştirmek için hasta noktaya dokundukları parmağı (Storms, 1948, s. 279). Onların bitki ve ot kullanımlarını büyük bir kısmının büyü uygulamaları, kaba basit bir deneycilik ve bunların özellikleriyle ilgili bilgilerinin az olduğunu gösterse de hekimlerin gerekli gördükleri otları tanımlayabildikleri, yetiştirdikleri ve toplayabildikleri açıktır. Hekimlerin muhtemelen manastırdaki bitki bahçeleriyle ilgilenen rahip hekimlerin çalışmalarından bu konuda çok şey öğrenmişlerdir. En azından bitkilerin toplanması işinin bir kısmının din adamları tarafından yapıldığı, birçoğunun ise önceki pagan büyülerinin yerine kullanılan Latince duaların geçmesiyle kanıtlanmaktadır (Karaimamoğlu, 2017, s. 51).

Otları topladıktan sonra hekimler gerekli tarifi yapmak için hazırlıklara başlıyorlardı ve bu da miktarlar hakkında bir bilgi gerektiriyordu. İlk başlarda ilaçlar hakkında kesin bir ölçüm yokmuş gibi görünüyor ve "bir avuç", "az miktarda", "yumurta kabuğu kadar" gibi belirsiz ifadeler hatta "başparmak" ve "işaret parmağı" kullanımı bile var. Sonraki dönemlerde daha kesin ölçülerin belirlendiği ve ağırlıkları belirtmek için madeni paralar referans verildiği görülmektedir (Bald's Leechbook, s. 43,47). İkinci hekim

kitabının son bölümünde ayrıntılı bir ağırlık ve ölçüm tablosu bulunmaktadır (Bald's Leechbook, s. 36, 43, 122). Hekim kitaplarında ve diğer tıbbî el yazmalarında bulunan çok sayıda bitkisel reçeteye ek olarak cerrahi prosedürlere dair işaretler vardır. Hekimden ayrı profesyonel bir cerrah olup olmadığı veya ikincisinin çağrılırsa, kendi yetkinliği dahilindeki herhangi bir ameliyatı yapıp yapmayacağı kesin değildir. Ancak cerraha dair belirli referanslar vardır, bu nedenle Anglo-Sakson devletinin son yıllarında bir işlev ayrımının gerçekleşmiş olması mümkündür. Daha erken yıllar içinse tıbbî bilginin iki dalını da kapsamı daha olasıdır. Örneğin daha önce bahsedilen Cynefrid hikayesinde, St. Ethelred'a'yı ameliyat etmesine rağmen cerrah değil "medicus" yani hekim olarak anılmaktadır (Bede, 1969, s. 19; Karaimamoğlu, 2023, s. 650).

Literatürde birçok referansın yapıldığı cerrahi müdahale kırıkların tedavisidir. Örneğin Bede, kırık tedavisine gören insanlarla ilgili birkaç örnek verir ve uygulanan tedaviyi anlatır. Wilfred'in (Life of Wilfred, s. 23) yaşamının anlatıldığı eserde Bothelm adlı genç bir duvarcının Hexham kilisesinin tepesinden düşerek birçok kemiklerinin kırıldığı ve bazı eklemlerini çıkardığı söylenir. Kırık uzuvları bandajlarla hareketsiz hale getiren hekimler çağrıldı. Bede, Beverleyli John'un eşliğinde seyahat ederken atından düşüp başparmağını ve kafa tasını kıran Herebald'ın hikayesini anlatır. Piskopos John, yaralı adamın saran bir "cerrah (surgeon)" çağırıldı (Bede, 1969, s. 6). Hekim kitaplarında ayrıca kırık, çıkık ve bunların tedavisi için atel (Anglo-Saksonca 'spelc') kullanımı ile ilgili referanslarda vardır (Bald's Leechbook, 14-15, 25, 33). Basit tipe kıyasla daha ciddi birleşik tip kırık yaralanmalarının ciddiyetine dair açık bir farkındalık vardır ("Laws of King Alfred, mad. 70, 75 içinde Earliest English Kings, 1922, s. 91, 93).

Hekim kitaplarında daha ayrıntılı cerrahi müdahalelerin, örneğin karaciğer, tavşan dudağının, kangrenin amputasyonunun tarifleri verilmiştir (Bald's Leechbook, s. 22). Kangrenin belirti ve semptomları ile başarılı amputasyonun sağlanması için gerekli olduğu düşünülen önlemler hakkında mükemmel açıklamalar yapılmıştır. Verilen ayrıntılardan, amputasyon uygulamasının yaygın olduğu ve kangrenli bölgenin ötesinde sağlıklı dokulardan amputasyon yapılması gerektiği konusunda da bilgi sahibiydiler. Ayrıca bağırsağı küçültmek için önerilen cerrahi prosedürler, kupa lavmanları ve kan alma veya veneseksiyon ve koterizasyona sık sık atıflar yapılmıştır (Bald's Leechbook, s. 13). Cerrahi kesiklerin dikilmesi anlatılırken, örneğin tavşan dudağı onarımı için yapılan kesiklerin ve bağırsak sarkması ameliyatının kesiklerinin ipele dikilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Bald's Leechbook, s. 35).

Ameliyatı gerçekleştiren hekim, isimleri Anglo-Sakson sözlüğünde günümüze kadar ulaşan birkaç cerrahi alete sahipti. "Snidisen", "Aedre-seax" veya "blod-Seax" gibi kelimeler neşter anlamında kullanılıyordu. Bir cerrahın bıçağına "læce-seax" ve læcegetawu", genel olarak tıbbî aletleri ifade ederken "læceiren", demirden yapılmış bir alet veya tıbbî sandığı ifade ederken de "læcecest" kelimeleri kullanılırdı (Lambert, 1940, s. 137-145; Bonser, 1951, s. 13-19).

Salgıların akmasına yardımcı olmak için kupalama yapılırdı ve bu amaçla hem cam hem de boynuz kullanılırdı (Bald's Leechbook, s. 28). Dağlama, yaraların tedavisinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdi. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllardan kalma dağlama yöntemini ve gelişimini gösteren birkaç çizim vardır ve on birinci yüzyıla ait bir çizimde insan vücuduna çizilen çeşitli dağlama noktalarını gösterir (Rubin, 1970, s. 67). Lavmanlar (enemas) bir boynuz veya boru aracılığıyla yapılırdı (Bald's Leechbook, s. 18). Skarifikasyon veya kendi kendine kanama, kan almaya alternatif olarak sıklıkla kullanılan bir çareydi.

Kan alma yaygın olarak kullanılırdı ve metinlerde buna dair birçok referans yer alır. Kökeni, vücuttaki çok fazla kanın birçok hastalığın nedeni olduğuna ve belirli

hastalıkları iyileştirmek için belirli damarların açıldığı inancına dayanır (Bald's Leechbook). Kan almada çok fazla büyü etkisi görülürdü. Başarısına olumlu veya olumsuz yönde etki ettiği düşünülen birçok astrolojik, ay ve takvim ayrıntısı örneği vardır (Bald's Leechbook). Başarılı bir kan alma için bazı kutsal günlerde bile kan almaktan kaçınılması gerektiği düşünülüyordu. Ancak kan alma işlemindeki tüm büyü katmana rağmen, rasyonel gözlem ve tedavinin bazı kanıtları vardır. Örneğinde ilk hekim kitabında bu konu üzerine bir bölümde, neşter yarası iltihaplanırsa, sıcak bir pansuman yapılmalı ve ayrıca kanama durmazsa uzvun etrafına sıkı bir bez sarılmalıdır. Burada kanamayı durdurmak için basınçlı bandaj kullanımının açıkça kabul edildiği ve belki de daha önemlisi, veneseksiyona eşlik edebilecek tehlikelerden en azından bazılarının, örneğin bir tendonun kesilmesi durumunda olacakların bilindiği görülmektedir (Bald's Leechbook, s. 46).

Anglo-Saksonlu hekimler, erken dönemde bile prognoz hakkında bir miktar bilgiye sahiptiler. Örneğin Bede, göz kapağında giderek büyüyen bir şişlik oluşan genç bir adamın vakasını anlatır. Hekimler, lapa uygulamışlar ancak başarılı olamamışlar. Bunun üzerine bazıları şişliği delmeyi önermiş ancak diğerleri komplikasyondan korktukları için buna katılmamışlardır (Bede, 1969, s. 32). Burada deneyim bazı hekimlere, belirli cerrahi operasyonlarda ortaya çıkabilecek tehlikeleri önlemek için bazı tedbirlerin alınması gerektiğini öğretmiştir. Diğer taraftan hastanın kaderini hekim ona bakmaya geldiğinde yüzünün nasıl döndüğüne (Bald's Leechbook, s. 45) ve ayrıca çeşitli karmaşık ay hesaplamalarına bağlı olacağı gibi prognostik yöntemlerin örnekleri de var (Cockayne, 1864, s. 183).

Hekimler tarafından reçete edilen ve uygulanan diğer yaygın tedaviler arasında tıbbî banyolar da bulunmaktadır. Bunlar, ısıtılmış taşların suya yerleştirilmesiyle veya hastanın ortaya çıkan buharda otururken büyük bir ısıtılmış taşın üzerine su dökülerek üretilen buhar banyolarıydı (Grafton, 1952, s. 26, 66). İki örnek özellikle ilgi çekicidir. Birinci hekim kitabında, bir cilt hastalığı olduğu düşünülen "leke (blotch)" durumu için buhar banyosu önerilir. Çeşitli otlar kaynatılır ve sıcak su tutulurdu. Hastanın oturduğu yere ortası delik bir tabura konur ve taburenin altına bir kova yerleştirilirdi. Hasta tabureye oturur ve sıcak sıvı kovaya dökülürken buharların kaçmasını önlemek için hastanın üzerin bir örtü örtülürdü (Grafton, 1952, s. 24). Aynı hekim kitabında kırık bacak için reçete, bir oluğa iyice ısıtılmış sıcak taşlar yerleştirerek, terlediklerinde jambonları taş banyosuyla ısıttıktan sonra hastanın kemikleri olabildiğince düzgün bir şekilde düzenlendikten sonra bir atel uygulayarak, hastanın bu preparatlarla ne kadar sık yıkanır o kadar iyi olacağı, şeklindedir (Bald's Leechbook, s. 32). Atelin, hasta tarafından mı yoksa hekim tarafından mı uygulanacağı net değildir. Ancak terlemeyi üretecek ısının, tedavi sırasında oluşacak spazm için çevredeki kasları gevşetebileceği ve böylece bir tür redüksiyon veya çekme denemesinin yapılabileceği anlaşılmıştır.

Bu literatürler hekimlerin pek çok farklı hastalığın tedavisi olarak neyi düşündüklerine dair birçok kanıt sunsalar da bu hastalıkların çoğunu tespit etmek zor hatta imkansızdır. Bununla birlikte, Anglo-Sakson nüfusunun maruz kaldığı bazı hastalıklar ve yaralanmalar paleopatoloji çalışmalarında elde edilen kanıtlardan bilinmektedir. Bunlar hekimin hangi tür rahatsızlıkları tedavi etmek için kullanabileceğine dair bazı ipuçları vermektedir. Osteoartrit (kireçleme) yaygın bir eklem rahatsızlığıydı ve Anglo-Sakson mezarlıklarından gelen iskeletlerde çokça görülen bir rahatsızlıktır. Ayrıca çok sayıda diş (alveolar) hastalığına dair kanıtlar da vardır. Pott kırığı da benzer şekilde sıklıkla görülmüştür. Daha az yaygın olan hastalıklar arasında osteokondritis dissekans, Osgood-Schlatter hastalığı, doğuştan kalça çıkığı, humerusun piyojenik artriti ve hatta cüzzam bulunmaktadır (Wells, 1964; Brothwell, 1961, s. 318-344).

Bir hekimin bu ve diğer birçok rahatsızlığın tedavisine nasıl yaklaşacağını söylemek imkansızdır. Daha yaygın görülen hastalıklarda bile hastalarının bir hekime danışacağı aslında şüphelidir. Hastaların önce daha geleneksel ve büyüğü bir tedavi yöntemi aradıkları aşikardır. Son çare olarak hekimlere başvurmaktaydılar. Diğer taraftan Hekimin iç anatomi veya fizyoloji hakkında hiçbir şey bilmediği ve esas olarak ilgilendiği şeyin vücudun dışı olduğu konusunda şüphe yoktur. O zamanın toplumsal koşulları ve alışkanlıklarında vücudun dış görünümünün çeşitli işaretler ve semptomlar gösterebileceği hatırlandığında bu anlaşılabilir bir durumdur. Kişisel hijyen eksikliğinin sağlık üzerinde olumsuz bir etkisi olmuş ve özellikle kendini ciltte göstermiş olabilir. Bit, pire ve diğer haşerelerin yayılması o dönemde bir sorun olmuş olmalı ki bu rahatsızlıklarla başa çıkmak için çeşitli reçeteler verilmiştir (Grafton, 1952, s. 120-126).

Çeşitli cilt hastalıkları yetersiz beslenme, vitamin eksikliği ve canlılığın azalması nedeniyle yaygınlaşmış olabilir ve cilt tariflerine yapılmış birçok atıf da bunu doğrulamaktadır. Reçete edilen ilaçlardan herhangi birinin, bunları yapmak mümkün olsa bile, etkili olup olmayacağı şüphelidir. Ancak bir durumda katran içeren tarif ciltteki kabuklar için faydalı olabilirdi.⁶ Bazı olumlu bilgi ve gözlemlerin veya en azından hastaların tedavisine ilişkin bazı içgörülerin daha fazla kanıt olduğu yer, diyetler ve yiyecekler alanıydı. Örneğin, karaciğer hastalığı veya sarılık⁷ için önerilen diyetler ayrıntılar verilmiş ve ayrıca belirli yiyeceklerin yavaş veya hızlı sindirilebilir özelliklere sahip olduğu anlaşılmıştır. Örneğin, tavuklar, kazlar, domuz ayakları, oğlaklar ve yaban domuzu eti kolay sindirilebilir olarak kabul edilirken, tavşan, keçi, ördek ve geyik etinin sindirimi daha zor olarak kabul edilmiştir (Grube, 1935, s. 511-529; Grube, 1934, s. 140-158).

Gebe kadınlara boğa, teke, horoz, yaban domuzu veya koç eti yememeleri tavsiye edilirdi. Bu tür erkek eti yenirse kadının kambur bir çocuk doğurma olasılığının yüksek olduğu düşünülürdü.¹ Jambon ve pastırma, özellikle domuz eti popüler et yemekleriydi. Zona hastası olanların taze etten uzak durmaları, Hekim kitaplarında (Bald's Leechbook, s. 36) belirtilmekteydi (Bald's Leechbook, s. 37). Et kızartma veya haşlama şeklinde tüketilebilirdi. Özellikle idrar tutamama sorunu çekenler için keçi mesanesinin kızartılarak yenmesi gerektiği talimatları verilmektedir (Bald's Leechbook, s. 23).

Anglo-Saksonlar tarafından çok fazla et yenmiş ve hekimler tarafından sık sık reçete edilmiş olsa da süt ürünleri ve çeşitli tahıl yiyecekleri de talep görüyordu. Tariflerde, lapa yapmak için yulaf ve arpa kullanılıyordu (Cockayne, 1864, s. 145). Bu lapaya bal ya da sirke eklenerek yara izlerine sürülmesi için reçete ediliyordu (Bald's Leechbook, s. 35). Buğday, ekmeğin için rafine un hazırlanmasında kullanılıyordu. Ancak halk böyle bir rafine unu karşılayamazdı, daha büyük taneli arpa veya buğday ekmeği yiyordu.

Sonuç

Anglo-Sakson keşiş hekimlerinin kendi muayene yerlerinin olduğu literatürlerde bilinmektedir. Bu yerlerden bazıları hastane olarak kullanılırken diğerleri gezginlerin, hacıların konakladığı yerlerdir. Bu keşiş hekimler önce hastalarının ruhsal huzuruyla ilgilenir, hastalığın günahın cezası olduğuna inanmalarına rağmen yine de bedensel rahatsızlıklarla da ilgilenirlerdi, hastanın sıkıntılarını hafifletmeye çalışırlardı. Bu yöndeki çabaları tamamen başarılı olmasa da şifalarını hem yaşayan hem de ölmüş Azizlerde arayan hastalardan daha iyiydi. Böyle ruhsal şifaya olan inançtan kaynaklanan olası bir iyileşmeyi hesaba katsak bile bu geçici bir durumdu.

Çoğu manastırda bir revir bulunurdu ve keşiş hekimlere ek olarak işinde ona yardım eden yardımcıları olduğuna dair bazı kanıtlar vardır. Çalışmaları öncelikli olarak

rahipler ve keşişler olsa da çevrelerindeki kırsal kesimdeki nüfusa yardım etmek için dışarı da çıkmışlardır. Belki de pratik hizmetlerinden daha önemlisi, manastır hekimlerinin hastalık ve tedavisinin takip edebildiği, hastalarının tedavisindeki gelişmeleri ilerletebildiği tesislere ve ortama sahip oldukları için mevcut tıbbî bilgiyi geliştirebilmişlerdir. Ancak bu avantaja rağmen manastır tıbbının standartları, laik hekim tarafından uygulanandan daha yüksek olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Diğer taraftan keşişlerin manastır bahçesinde yetiştirilen birçok bitkiye daha kolay erişimi vardı. Hastalara bakan manastır dışı yerler, York'taki St. Peters, kral Athelstan tarafından yaklaşık 937'de kurulan en erken vakıf olarak kabul edilir. Worcester'daki diğer ikisi de Anglo-Saksonlar tarafından kurulmuştur. İlki 992'deki ölümünden önce St. Oswald tarafından diğeri ise Norman Fethinden kısa bir süre sonra Worcesterlı St. Wulfstan tarafından kurulmuştur.

Ne yazık ki bu kuruluşlardaki hekimlerin çalışmaları hakkında hiçbir şey bilinmiyor ancak duvarların içinde zanaatlarını icra ettikleri varsayılmalıdır. Hastanelerin olmadığı yerlerde veya hatta laik fikri ortaya çıkmadan önce tedavi merkezleri kurup kurmadıkları bilinmemektedir. Hastaların sadece hekimin yaşadığı yere geldikleri ve onun burada hizmet verdiği muhtemel görünüyordur.

İster laik ister din adamı olsun, Anglo-Sakson hekimler, hastalarıyla ellerinden gelenin en iyisini yaparak ilgileniyorlardı. Zorlukları çoktu ve tedavilerin büyük çoğunluğu hastaları iyileştirmekteydi. Birçok kişi hasta olduğunda mucizevi şeyler ararken yine de kanıtlar, Anglo-Sakson İngiltere'nin genel pratisyenleri olarak hekimler, mesleklerinin etik ve ahlakına biraz saygı göstererek işlerini yürüttüklerini göstermektedir.

Kaynakça

- Bald's Leechbook*, https://oldenglish.info/text_balds_cold.html [Erişim Tarihi: 18.11.2024].
- Bede. (1969). *Ecclesiastical history of the English people* (haz. B. Colgrave ve R. A. B. Mynors) Oxford: At the Clarendon Press.
- Bonser, W. (1951). Anglo-Saxon medical nomenclature. *English and Germanic Studies*, (4), 13-19.
- Bonser, W. (1963). *The medical background of Anglo-Saxon England*. London: Wellcome Historical Medical Library.
- Britain, G. (1922). *The Laws of the earliest English kings* (çev. F. L. Attenborough). Cambridge: At the University Press.
- Brothwell, D. (1961). The palaeopathology of early British man. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, (91), 318-344.
- Cockayne, T. O. Leechdoms. (1864). *Wortcunning and starcraft of early England*. London: Longman, Green, Roberts and Green.
- Darlington, R. R. (1928). *William of Malmesbury, life of St. Wulfstan*. London: Offices of the Society.
- Felix (1916). *Felix' life of saint guthlac* (çev. B. Colgrave). Cambridge: At the University Press.
- Grafton, J. H., Charles Singer. (1952). *Anglo-Saxon magic and medicine*. Oxford: Oxford University Press.
- Grube, F. W. (1934). Cereal foods of the Anglo-Saxons. *Philological Quarterly*, (13), 140-158.

- Grube, F. W. (1935). Meat food of the Anglo-Saxons. *The Journal of English and Germanic Philology*, (34), 511-529.
- Karaimamoğlu, T. (2017). Orta çağ Avrupa'sında tıp kültürü ve gelişmeleri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, (3), 44-61.
- Karaimamoğlu, T. (2023). Kuzeyin korkulan savaşçıları: Vikinglerin tıp kültürü. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, (13), 644-653.
- Lambert, C. (1940). The old english medical vocabulary. *Proceeding of the Royal Society of Medicine*, (37), 137-145.
- Payne, J. F. (1904). *English medicine in the anglo-saxon times*. Oxford: At the Clarendon Press.
- Rubin, S. (1970). *The medical practitioner in anglo-saxon England*. Cambridge: J. Roy. Coll. Gen. Practit (20), 63-71.
- Stephanus, E. (1985). *The life of bishop wilfrid*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Storms, G. (1948). *Anglo-Saxon magic*. Springer-Science.
- Wells C., Bones. (1964). *Bodies and disease*. London: Praeger.